

De redactie van de nieuwsbrief wenst u allen een gezond en voorspoedig 2014

Wisselende uitstalling in de vitrinekast:
Poststukken met betrekking op Vaals van Jo Lux

In dit nummer:

Boek middeleeuwse geschiedenis van Aken	1
De Zandsteenblokken in het Kerperbos	1
Schepenbankstraat	2
Laatbank- en Leenheerstraat	2
Peter Sparla sr. in Berlijn	3
Tentoonstelling over kerkelijk verleden van	3
Verenigingsnieuws	4

Nieuw boek over middeleeuwse geschiedenis van Aken

Kort voor het begin van het "Karlsjahr" 2014 met de viering van de 1200ste sterfdag van keizer Karel de Grote is er een nieuw boek over de Akense stadsgeschiedenis verschenen. Het boek met de titel "Karolinger – Ottonen – Salier" is het tweede deel in de nieuwe, in 2011 begonnen stadhistorische reeks "Aachen von den Anfängen bis zur Gegenwart".

Het boek is vooral gefocust op de geschiedenis van Aken in de Karolingische tijd. Dat heeft te maken met het feit dat in de afgelopen jaren veel onderzoek werd gedaan op verschillende gebieden (bouw-, kerk-, kunst-

geschiedenis, archeologie). In meer dan 600 bladzijden wordt de geschiedenis van karolingisch Aken verteld. Auteurs van dit omvangrijke werk zijn Frank Pohle, Harald Müller, Judith Ley en Andreas Schaub. Geschreven door eerste klas historici, is het boek een presentatie van wetenschappelijke inzichten, desondanks ook goed leesbaar voor niet-historici en geïnteresseerden. Daarnaast gaat Dietrich Lohrmann in op leven, cultuur en wetenschap aan het hof van Karel de Grote. Ook is er een artikel van Franz Reiner Erkens over de geschiedenis van Aken en omstreken in de tijd tussen

911 en 1137, dus de tijd van de Ottonen tot aan het eind van de regering van het salische koningshuis. In deze periode werd ook Vaals voor het eerst vermeld.

Het meer dan 600 bladzijden tellende boek vormt zeker een goede samenvatting en presentatie van het middeleeuws verleden van onze buurstad, heeft aantrekkelijke illustraties, foto's en plattegronden, is goed leesbaar en dus ook geschikt voor iedere geïnteresseerde. Verkrijgbaar in Akense boekenwinkels voor slechts 39,90 Euro. (TR)

Wetenswaardig heden uit de omgeving: De Zandsteenblokken in het Kerperbos

Iedereen die wel eens in het Vijlenerbos (Kerperbos) heeft gewandeld heeft ze misschien zien liggen.

De Zandsteenblokken. Tegenover de Picknick hut op de Epenerbaan loopt u een paar 100 meter het bos in en dan een zijweggetje in lopen en u staat voor de Zandsteenblokken. Hoe komen die Zandsteenblokken naar hier? Gedurende een periode van het Tertiair, 40 tot 12 miljoen jaar geleden, werd Zuid-Limburg meermalen overstroomd door de Noordzee. De kustlijn verschoof tot in de Ardennen. In deze zee werd afwisselend klei en zand afgezet. Toen de zee

zich ca. 12 miljoen jaar geleden westwaarts terugtrok werd Zuid-Limburg samen met de Ardennen opgeheven en kwam te liggen in het stroomgebied van de Oost-Maas. Een langdurige periode van erosie deed zijn intrede. De afgezette klei en zand werd voor het grootste deel afgebroken. Samenklitting van zand door middel van kwarts cement had het ontstaan van de hier aanwezige zandsteenblokken tot gevolg.

In het Vijlenerbosch is nog een ander verschijnsel te zien. Op de kalksteen uit het krijt heeft een dik pakket zand en grind uit het Tertiair gelegen. In deze laag vond vanaf het

einde van het Tertiair bodemvorming plaats. Zand en grind in de bodem werden plaatselijk aan elkaar gekit door kiezelzuur en ijzerverbindingen. Toen het grootste deel van de Tertiaire afzettingen werd geërodeerd en verdween bleven verklitte zandsteenblokken hier en daar op het plateau achter. Deze zijn nu nog in dit gebied te vinden. Waaronder in het Kerperbos. *Bron: Geosites.*

Schepenbankstraat

Reeds vanaf de middeleeuwen bestaan schepenbanken. Deze banken werden aangesteld door de diegenen welke de zeggenschap hadden over een gebied. Dit kon bijvoorbeeld een abt van een klooster zijn of een graaf of hertog. De heerser benoemde een schout en een aantal schepenen. De schout was het hoofd van het dorpsbestuur. Hij was aangesteld om het beleid van de heer uit te voeren. Samen met de schepenen voerde hij de taken uit. Daarnaast kon afhankelijk wat hun opdrachten waren het college van schout en schepenen recht spreken. Hierin werd onderscheid gemaakt welke be-

voegdheden men had. Een bank van lagere orde was soms alleen bevoegd te oordelen over financiële geschillen of over geschillen met betrekking op perceelgrenzen. Banken van hogere orde hadden ook bevoegdheden om misdaden te berechten. Over het algemeen hadden de machthebbers het meeste belang bij het opleggen van boetes welke rechtsstreek aan hun te goede kwamen. In de gemeente Vaals is de eerste bank in 1323 gevestigd te Vijlen. Schout en schepenen waren rechtsstreek benoemd door de abdis van Burtscheid. Ook Einrade heeft een schepenbank gehad, zij het van

lagere orde. Criminele rechtspraak was hier niet aan de orde. In 1656 werd de bank Holset, Vaals en Vijlen in het leven geroepen. Deze bank was van een hoge orde. Hier werden alle soorten rechtspraak uitgeoefend. Waarschijnlijk is Holset gekozen vanwege zijn centrale ligging in de gemeente. De bank werd gevestigd aan de tegenwoordige Oude Akerweg. Het huis staat bekend onder de naam "A genne Banket". Dit huis is bewaard gebleven en tegenwoordig nog bewoond. Aan deze schepenbank ontleent de bovengenoemde straat dus zijn naam.

**La justice coûte
cher.
C'est pour ça qu'on
l'economise.**

*(Het recht kost veel. Daarom
is men er zo zuinig mee.)*

Marcel Achard
Frans schrijver
1899-1974

Laatbank- en Leenheerstraat

Bezitters van grote stukken land gaven vaak stukken land of een boerderij te leen aan de plaatselijke bevolking. Zij die de gronden "verhuurden" werden Leenheren genoemd. De huurders werden "Laten" genoemd. Voor de goede orde werden ook hier schepenen aangesteld. Deze hadden de bevoegdheid te oordelen over zaken van administratieve aard. Zij bespraken grieven,

gemeenschappelijke belangen en moesten beslissingen schriftelijk vastleggen. Zij zorgden ook voor de jaarlijks te betalen huur, "laat" genoemd. Tevens zorgden zij voor de erfopvolging. In het leenstelsel gold het gebruik dat het geleende, na overlijden van de "Laat", overging op de erfgenaam van de "Laat". Hier was het gebruikelijk dat de Leenheer een vergoeding kreeg,

meestal in natura. Tevens werd er op toegezien dat de Leenheer zijn verplichtingen nakwam zodat de Laat zijn beroep goed kon uitvoeren. Leenheren waren o.a. de heren van Einrade, Vaalsbroek. We kenden dus ook de Laatbanken van Einrade en Vaalsbroek. Aan deze constructie danken de Laatbank- en Leenheerstraat dus hun namen.

Peter Sparla sr. in Berlijn

November 1942, precies 71 jaar geleden, was het Aachener Domchor in Berlijn voor de opname van 2 langspeelplaten. Een van de jongens was de 12-jarige Vaalsenaar Peter Sparla, die destijds met zijn familie in Aken aan de Vaalserstrasse woonde en sinds zijn 10^e lid was van Duitslands oudste koor. Voor het eerst in zijn leven ging hij alleen, en tevens zo ver van huis. Het was in die tijd beslist geen pretje om naar een stad te reizen die regelmatig met bommen werd bestookt. Zijn familie was er dan ook niet gerust op.

Bij platenlabel Electrola werden, onder leiding van Domkapellmeister Th. Rehmann, tezamen met de Preußische

Staatskapelle twee 78-toerenplaten (zogenaamde schellakplaten) opgenomen met werken van Brahms (Nänie) en Bruch (Jubilate). De Sopraansolo werd gezongen door Irmgard Seefried, die na

de oorlog tot de wereldtop behoorde en samenwerkte met o.a. Herbert von Karajan.

Een leuke anekdote van deze reis gebeurde in de Berlijnse tram. De Öcher-Jonge dachten met hun Öcher-platt (toen nog de normale omgangstaal van de Akenaar) voor de medereiziger onverstaanbaar te zijn. De nodige commentaren op alles en iedereen volgden elkaar op, totdat plots een ouder vrouwtje zich in het gesprek mengde met de woorden: "duur moos mè nit denke dat iesj uusj nit ken versjtoa, iesj bin ooch va Oche!".

Momenteel wonen twee kleinkinderen van Peter in Berlijn: U bent dus gewaarschuwd!

Tentoonstelling over kerkelijk verleden van Vaals in de Kopermolen

Sinds 24 november vindt in de Kopermolen een tentoonstelling plaats met de titel „Een huis voor Lutheranen in Vaals“. De expositie voert de bezoeker terug naar het oorspronkelijke gebruik van het gebouw: van 1737 tot 1955 diende voor de “evangelisch-lutherse” gemeente als kerk en godsdienstruimte. Voor 1803 maakten de lutheranen uit Aken en Burtscheid gebruik van de mogelijkheid, in Vaals hun godsdienst vrij te

kunnen uitoefenen, omdat ze in hun woonplaats vanwege hun geloof werden vervolgd. Tijdens de expositie is niet alleen het altaar – een mooi schriftaltaar – op zijn oorspronkelijke plaats onder de Couven-preekstoel teruggeplaatst. Een reeks van rijk geïllustreerde borden geven achtergrondinformatie over het gebouw, zijn bouwgeschiedenis, decor, gebruik en positie binnen de gemeente Vaals in de loop der eeuwen. Bo-

vendien is er een groot aantal foto's, die de tentoongestelde stukken uit ongewone perspectief weergeven. De spannendste stukken bevinden zich in de vitrines: het originele kerkzilver (Abendmahlsgeräte) van de toenmalige lutherse gemeente. Het liturgisch vaatwerk is in uitstekende staat en wordt voor het eerst sinds de sluiting als kerk in 1955 weer in Vaals getoond. De uitgekokene stukken in de vitrines en de aantrekkelijke borden geven de bezoeker inzicht in de geschiedenis van het gebouw en van de lutherse gemeente, zoals die hier door de eeuwen bestond. De bezoeker kan een speurtocht maken door het rijk kerkelijk verleden van Vaals!

De tentoonstelling, die deel uitmaakt van het euregionaal Couvenproject, is nog t/m 12 januari geopend (di t/m zo 11-17 uur) en is gratis toegankelijk.

Hostiedoos uit de Lutherse kerk

**HEEMKUNDEKRING
SANKT-TOLBERT
VAALS**

Secretariaat:
Heuvel 4
6291 CS Vaals
Nederland

Telefoon: 043-306 42 06
E-mail: sankttolbert@gmail.com

**Bezoek onze website
sankttolbert.nl**

Verenigingsnieuws

Verjaardagen (70+) van Sankt Tolbert-leden

Januari 2014

Els Niessen (1 januari)
Jef Meens (4 januari)
Annemie Sampermans – Horbach (15 januari)
Hermine Donkers – Schmetz (18 januari)
Wiel Habets (8 januari)
Jacques Rombach (18 januari)
Maria van Rozen – Franssen (20 januari)
Annie Nicklasson – Senden (25 januari)
Trudy Meijers – Scheffers (25 januari)
Piet Voncken (29 januari)

Allen van harte gefeliciteerd!

Leden die vermelding in deze rubriek niet op prijs stellen gelieven dit tijdig door te geven aan het secretariaat.

Overleden.

Op 13 december is zuster Damiane, Sophie Delhey, op 80-jarige leeftijd overleden.

Activiteiten agenda

4 januari Prinsenproclamatie van de jubileuprins van CV Grensülle

5 januari Driekoningen concert in de Kopermolen

11 januari Kinderzitting van de CV Grensülle

12 januari Slotconcert van "Klangwelten" in de Kopermolen

23 januari Lezing over de Limburgse archeologie kaarten door Henk Stoepker bij de heemkundekring Sankt Tolbert

REAGEREN

De nieuwsbrief is een maandelijkse uitgave van heemkundekring Sankt Tolbert.

Wilt u meer weten over de heemkundekring Sankt Tolbert, een bijdrage leveren aan deze nieuwsbrief of heeft u een interessante mededeling, kijk dan op de website www.sankttolbert.nl of mail naar sankttolbert@gmail.com.

De nieuwsbrieven staan ook in pdf-formaat op de website. Deze kunt u downloaden. Tevens kunt u op de site aangeven als u de nieuwsbrief niet meer wilt ontvangen.